

Висновок. Аналіз зарубіжного досвіду впровадження ювенальної юстиції та порівняння її механізмів з практикою української держави засвідчує доцільність і необхідність такого інституту. Профілактичний зміст ювенальної юстиції визначає специфіку діяльності соціального працівника у межах ювенальної юстиції. Нововведення стосуються всіх стадій супроводу особи: на досудовому слідстві, у суді, після винесення вироку – під час соціальної реабілітації. Окреслене вимагає детального вивчення і засвоєння технологій соціальної роботи з неповнолітніми відповідно до завдань ювенальної юстиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубчак Л. Злочинність неповнолітніх як віддзеркалення недоліків шкільного та вузівського виховання / Л. Дубчак // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 7. – С. 46–49.
2. Люблинский П. И. Суды для несовершеннолетних в Америке как воспитательные и социальные центры // П. И. Люблинский. – М., 2011. – 228.
3. Мелешко Н. П., Тарло Е. Г. Уголовно-правовые системы России и зарубежных стран // Н. П. Мелешко, Е. Г. Тарло. – М., 2003. – 126.
4. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии. Общая часть / [Отв. ред. Н.Ф.Кузнецова]. – М., 1991. – 234 с.
5. Розпорядження Президента України «Про робочу групу з питань реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24.01.2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – 3 лютого. – №4.
6. Створення та розвиток системи ювенальної юстиції в Україні // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5. – С.2–3.
7. Указ Президента України «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24.05.2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – 2 червня. – № 99.

Василик Т.

Науковий керівник – доц. Шпак М.М.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Динамічні процеси, які відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства, актуалізують потребу в новому типі особистості, здатної самостійно приймати рішення, усвідомлено здійснювати свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин життя, нетрадиційно підходити до вирішення проблем, швидко адаптуватися до мінливих умов, створювати нові та оригінальні продукти діяльності. Тому зростає значущість наукових досліджень, спрямованих на вивчення творчих здібностей особистості, визначення можливостей і психолого-педагогічних умов їх розвитку.

Проблема розвитку творчої особистості була предметом дослідження багатьох психологів, педагогів, філософів. З'ясуванню її певних аспектів сприяють, зокрема, результати наукових досліджень вітчизняних психологів: Д. Богоявленської, В. Дружиніна, З. Калмикової, О. Кульчицької, Г. Костюка, В. Клименко, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Роменця та ін. Серед зарубіжних психологів вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили Е. де Боно, Д. Дьюї, Дж. Гілфорд, А. Маслоу, Т. Рібо, Р. Стернберг, П. Торренс, З. Фройд, К. Юнг та ін.

Творчі здібності вчені вважають складним феноменом психічного життя людини. Чіткого й однозначного визначення цього поняття на сьогоднішній день не існує, однак більшість дослідників під творчими здібностями розуміють здатність людини породжувати нові, оригінальні ідеї, нестандартно вирішувати завдання, проявляти свою індивідуальність та неповторність.

Метою дослідження є на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та результатів експериментальної роботи охарактеризувати особливості розвитку творчих здібностей у підлітковому віці та визначити рівень креативності у старших підлітків.

Висвітлення проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про неоднозначність трактування дослідниками феномену творчості, різні аспекти якого знаходять відображення в численних поняттях: творча активність, творча діяльність, творча особистість, креативність, творчий потенціал, творчі здібності тощо. Серед наукових робіт, присвячених

вивченню творчого потенціалу особистості, можна виділити три основних підходи [2], які відображають різні погляди вчених на сутність творчих здібностей:

- у рамках першого підходу творчі здібності розглядаються як вияв інтелекту, різновид інтелектуальної поведінки особистості: високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг, Л. Термен та ін.);

- прихильники другого підходу вважають, що творчих здібностей як таких не існує, а творча поведінка є вираженням особистісних властивостей індивіда (Д. Богоявленська, С. Бондаренко, М. Лейтес, О. Матюшкін, В. Ротенберг та ін.);

- дослідники, які дотримуються третього підходу, розглядають творчі здібності як самостійні, якісно своєрідні, незалежні від інтелекту властивості (Д. Гетцельс, П. Джексон, Я. Пономарьов, К. Тейлор, П. Торренс та ін.).

На основі аналізу й узагальнення різних підходів до розуміння сутності творчого потенціалу особистості з'ясовано, що творчі здібності є специфічною формою загальних здібностей, які дають змогу особистості гнучко й оперативно реагувати на впливи оточення, створювати оригінальні образи та ідеї й продукувати суб'єктивно нові способи постановки й розв'язання проблем.

Слід зазначити, що здібності – це стійкі індивідуально-психологічні властивості особистості, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Задатки як анатомо-фізіологічні особливості мозку і нервової системи є природною основою виникнення й розвитку здібностей [2].

З огляду на науковий доробок творчі здібності розглядаються нами як інтегральні індивідуально-психологічні властивості особистості, що синтезують інтелектуальні можливості, мотивацію творчої активності й креативний потенціал і виступають загальною особистісною передумовою успішної творчої діяльності.

Аналіз літератури засвідчує, що креативність, або схильність до творчості, стала об'єктом експериментального дослідження, починаючи з робіт американського психолога Д. Гілфорда, який запропонував у середині 60-х років ХХ сторіччя кубічну модель структури інтелекту (матеріал — операції — результат) і вказав на існування двох принципово відмінних типів мисленневих операцій: конвергенції та дивергенції.

Конвергентне мислення реалізується тоді, коли необхідно знайти з множини умов лише одне правильне рішення. Д. Гілфорд ототожнював конвергентне мислення з стереотипним, шаблонним розв'язанням проблемної ситуації чи завдання. Дивергентне мислення — це тип мислення, який реалізується в різних напрямках, передбачає знаходження нових шляхів розв'язання проблеми. За Д. Гілфордом, дивергентне мислення є основою креативності.

Разом з тим, Д. Гілфорд виділив чотири основні параметри креативності [1]:

- оригінальність — здатність продукувати нестандартні відповіді;
- семантична гнучкість мислення — здатність запропонувати нове використання об'єкта;
- образна гнучкість мислення — здатність бачити в об'єкті нові ознаки;
- спонтанна гнучкість мислення — здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованих ситуаціях.

На основі цих теоретичних засад Д. Гілфорд і його співробітники розробили тести для дослідження здібностей, які діагностують переважно дивергентну продуктивність.

Ідеї Д. Гілфорда розвинув П. Торренс, який вважав, що творчий акт має низку етапів, а саме: прийняття проблеми, пошук рішення, формулювання гіпотез, їхня перевірка, знаходження результату.

Е. Торренс запропонував кілька основних параметрів креативності [1]:

- легкість мислення, яку оцінюють за швидкістю виконання тестових завдань;
- гнучкість мислення, яку оцінюють за кількістю переходів з одного класу об'єктів на інший під час відповідей;
- оригінальність, яку оцінюють через мінімальну частоту відповіді щодо однорідної групи (наприклад, якщо такий варіант трапляється менш, ніж в 1% випадків відповідей досліджуваних, то його оцінюють у 4 бали, якщо відповідь менш, ніж в 1-2 % випадків, досліджуваний отримує 3 бали і т.д.).

У дослідженнях Д. Гілфорда й П. Торренса встановлено особливості взаємозв'язку між рівнем інтелекту й креативності: чим вищий інтелект, то більша ймовірність того, що в особистості будуть високі показники креативності. Незважаючи на високий інтелект, у людини можуть бути низькі показники творчих здібностей, проте за низького інтелекту не простежується висока дивергентна продуктивність [1].

Аналіз літератури з даної проблеми дозволяє стверджувати, що підлітковий вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей. Підлітків відрізняє підвищена пізнавальна активність, розширення обсягу знань, поява нових мотивів учіння, що дозволяє займатися самостійною творчою працею. Але головним є те, що саме в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток логічного мислення (стадія формальних операцій, за Ж. Піаже), що визначальним чином впливає на всі інші пізнавальні процеси та інтелект в цілому. Суттєві зрушення відбуваються і в розвитку самосвідомості, відбувається активне становлення особистості. Усе це в комплексі є базою для розвитку креативності [6].

Розвиток творчих здібностей у підлітковому віці визначається взаємодією низки чинників:

– внутрішніх, до яких належать: вікові й індивідуально-психологічні особливості особистості (самооцінка, рівень тривожності, агресивність, спрямованість особистості, акцентуації характеру, властивості ВНД тощо), статеві відмінності, стилі (стратегії) організації розумової діяльності;

– зовнішніх, пов'язаних із впливом соціального середовища: характером і стилем сімейного виховання, впливом школи і спілкування з однолітками та дорослими [4].

З метою дослідження творчих здібностей учнів старшого підліткового віку нами були використані наступні психодіагностичні методики: тест невербальної креативності П. Торренса та тест вербальної креативності С. Медника [5]. У проведеному нами експериментальному дослідженні взяло участь 80 дітей старшого підліткового віку (учні 8 класів) Коропецької ЗОШ №1 I-III ступенів Тернопільської області.

Коротко охарактеризуємо отримані результати дослідження. За допомогою тесту невербальної креативності П. Торренса ми визначали рівень розвитку оригінальності в учнів 8 класів. Кількісний та якісний аналіз отриманих даних свідчить про те, що у 20 учнів (25%) низький рівень розвитку оригінальності, тобто вони не можуть самостійно створювати щось нове, цікаве, неповторне, відрізнитися від інших, проявляти свою індивідуальність; у 13 учнів (16%) – середній рівень, що свідчить про помірність в індивідуальних проявах новизни, гнучкості мислення, вмінні аналізувати проблему, знаходити її вирішення нестандартними, неординарними методами; і у 47 учнів (59%) виявлено високий рівень розвитку оригінальності. Їм притаманна здатність висувати нові, творчі ідеї, які відрізняються від широко відомих шляхів виходу із ситуації. Виявляється ця особливість у мисленні і пізнавальній активності дитини, у спілкуванні з однолітками і дорослими. Кількісні результати дослідження зображено на діаграмі (див.рис.1.).

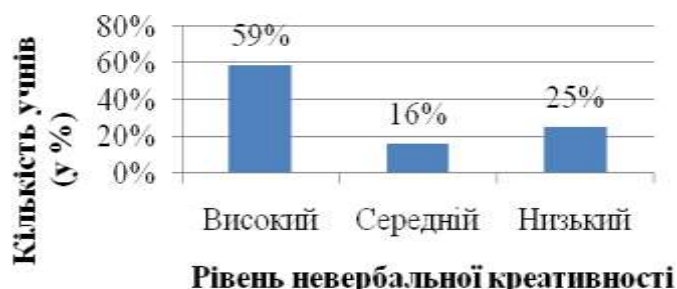

Рис.1. Кількісний аналіз результатів дослідження невербальної креативності в старших підлітків за методикою П. Торренса

Як видно з діаграми, у більшій частини досліджуваних високий рівень невербальної креативності.

За результатами методики С. Медника на дослідження вербальної креативності в учнів було виявлено, що у 23 учнів (29%) високий рівень оригінальності, що свідчить про наявність у

них індивідуально-психологічної риси, яка виділяє особистість серед інших людей, характеризує її самотність і неповторність. Такі діти здатні до висловлювання власної точки зору, неординарності у спілкуванні, прагнуть до комунікації та здобуття нового досвіду, володіють великим словниковим запасом, «гострі на язик», а також для них притаманна красномовність та лабільність у спілкуванні; у 36 учнів (45%) – середній рівень, що свідчить про помірність у продукуванні творчих ідей, їм властиве вживання синонімів, афоризмів, метафор у розмовній лексиці, комунікабельність та активне слухання; і у 21 учня (26%) виявлено низький рівень розвитку вербальної оригінальності, тобто такі учні «словесно бідні», притримуються стандартного плану спілкування, ригідні, мислять та розмовляють одноманітно, стереотипно, їм важко придумати щось нове, неповторне, їхня мова та ідеї загальноприйнятні, типові, вони нічим не відрізняються та ніяк не проявляють власну індивідуальність.

Кількісні результати дослідження зображено на діаграмі (див.рис.2).

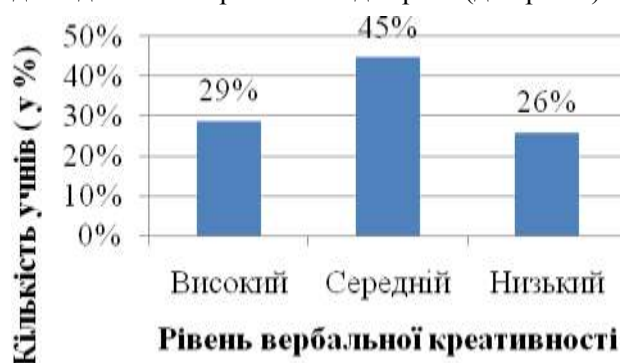

Рис.2. Кількісний аналіз результатів дослідження вербальної креативності в старших підлітків за методикою С. Медника

Як видно на діаграмі, переважаючим є відсоток учнів із середнім рівнем розвитку вербальної креативності.

Також нами було визначено загальний рівень розвитку креативності у старших підлітків, шляхом співставлення та порівняння результатів за показниками невербальної та вербальної креативності. Було встановлено, що у 44 учнів(55%) високий рівень розвитку творчих здібностей, у 19 учнів (24%) – середній рівень креативності, у 17 учнів (21%) низький рівень розвитку творчих здібностей.

Отже, отримані нами результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що у більшій половині досліджуваних загальний рівень креативності є високим, що свідчить про наявний в них високий вербальний і невербальний творчий потенціал. Учні з середнім та низьким рівнем приблизно однаково кількість, відповідно 24% і 21%. Тобто творчий потенціал у них проявляється помірно, або він відсутній чи прихований.

Таким чином, творчі здібності підлітків ми розглядаємо як сукупність індивідуально-психологічних властивостей і якостей особистості, які проявляються у творчій діяльності дитини, що спрямована на створення нових та оригінальних продуктів діяльності, нестандартні способи розв'язання навчальних, практично-дослідницьких завдань та життєвих ситуацій. Творчість – основа як суспільного, так і особистісного та професійного розвитку і самореалізації людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гилфорд Дж. Творческое мышление / Дж. Гилфорд. – М., 1982. – 240 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2000. – 368 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 448 с.
4. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В.О.Моляко // Обдарована дитина. –1998. – №1. – С.2-6.
5. Пашнев Б.К. Психодіагностика обдарованості / Б.К. Пашнев. – Х.: «Основа»: «Тріада +», 2007. – 128 с.

*Богуцького В.**Науковий керівник – проф. Радчук Г.К.*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Вирішальним етапом формування характеру, закладання фундаментальних характерологічних якостей, науковці відзначають період другого народження особистості, за О. Леонтьєвим, – підлітковий вік.

Оскільки даний етап безумовно складний, бурхливий, переломний в силу труднощів активного анатомо-фізіологічного, статевого дозрівання, особистісного розвитку (розвитку самосвідомості, самоповаги, самоствердження, Я-образу, почуття дорослості) та суперечностей між підлітком і умовами оточення (дорослі, батьки, вчителі, ровесники), тому відбувається розвиток небажаних поведінкових симптомокомплексів, аж до девіантної поведінки, загострення характеру, а точніше їх акцентуацій, які негативно впливають на особистість підростаючої людини. Надалі вони можуть спричинити психічні відхилення (психопатії).

З огляду на вище означене тема акцентуацій характеру набуває особливої актуальності.

Проблематику підліткових акцентуацій характеру і суміжних з нею проблем у вітчизняній психології підліткового віку вивчено досить детально. Ця тема висвітлюється у працях Ю. Александровського, М. Буянова, В. Гур'євої, М. Грибанової, О. Захарова, К. Лебединської, О. Лічко, Н. Максимової, С. Подмазіна, К. Поліванової, Ю. Попова, А. Прихожан, В. Рибалка, О. Скрипченка, О. Соколової, Д. Фельдштейна та інших авторів. Серед зарубіжних досліджень можна відзначити праці К. Леонгарда, а також дослідження, що проводилися в рамках психоаналітичної парадигми (С. Джонсон, О. Лоуен, В. Райх, А. Хорнер). Питання, що стосуються підлітків з порушеннями у поведінці, складали предмет дослідження у працях А. Бандури, Л. Берковитця, Р. Бернса, Р. Берона, Х. Ремшміда, Д. Річардсона, Р. Уолтерса, Е. Еріксона та інших.

В словнику з психології зазначено, що при акцентуації характеру властива вразливість особистості по відношенню не до будь-яких (як при психопатіях), а лише до певного роду психотравмуючих впливів, які адресовані до так званого «місця найменшого супротиву» даного типу характеру, при зберіганні усталеності по відношенню до інших [5]. Подібне визначення акцентуації характеру надав А. Лічко, – це надмірне посилення окремих рис характеру, при яких спостерігаються не виходячи за межі норми відхилення у психології і поведінці людини, які межують з патологією [2]. Такі акцентуації, як тимчасовий стан психіки частіш за всього спостерігається саме у підлітковому і ранньому юнацькому віці. В процесі зростання дитини-підлітка особливості її характеру, які з'явилися в дитинстві, втрачають свою гостроту, але з віком знову можуть загострюватися. Акцентуація з неявними проявами, навідміну від явних, потрібно вважати звичайним варіантом норми [4]. Як вважає німецький психіатр К. Леонгард, у 20-50% людей деякі риси характеру настільки загострені (акцентуйовані), що за певних обставин можуть привести до однотипових конфліктів і нервових вибухів. Акцентуація характеру за К. Леонгардом – це перебільшений розвиток окремих рис характеру в шкоду іншим, в результаті чого погіршується взаємодія з оточуючими людьми [1].

К. Леонгард показав, що акцентуації можуть як сприяти, так і перешкоджати соціальній адаптації, призводити до протиріч і непорозумінь, наслідком яких нерідко є агресія акцентуйованого суб'єкта. Йдеться про зрілих, сформованих особистостей, а в підлітковий період, коли соціальна адаптація тільки розпочинається, прояви агресії такого роду більш вірогідні. В цьому віці протиріччя і непорозуміння суб'єкта з соціумом гіперболізуються. Тому і вірогідність агресивних дій з боку носіїв акцентуацій характеру є досить значною.

К. Леонгард виділив 10 типів акцентуацій: гіпертимний, тривожний, дистимічний, педантичний, збудливий, емотивований, застрягаючий, демонстративний, циклотимний, екзальтований. А. Лічко назвав виділені ним 10 типів: гіпертимний, сенситивний, астеноневротичний, психастенічний, епілептоїдний, нестійкий, шизоїдний, істероїдний,